

skega **Sibirski prpovedovalci** M. K. Azadovskega. Ti dve deli posebej omenjam zato, ker sta dovolj značilni pa tudi avtorja tako znana in pomembna, da ju ne gre zanemariti. Zirmunskij je svojo pot začel kot jezikoslovec, je velik poznavalec evropskih jezikov in folklore. Torišče njegovega dela pa so bile raziskave centralno azijske epske tradicije. Njegova široka razgledanost in znanje sta ga vodila v primerjalno delo: raziskoval je razmerja med literaturo in folkloro, zgodovino in folkloro, razmerje med evropsko in azijsko ljudsko kulturo.

M. K. Azadovskij pa je eden vodilnih ruskih folkloristov, zbiratelj raziskovalec in dober poznavalec sibirskih pripovedk in žalostnik.

V drugem razdelku knjige, kjer je objavljen Zirmunskij, so zastopani še tile avtorji z naslednjimi deli: V. P. Anikin, **Pri viru ugank**; M. M. Pliseckij razpravlja o zemljepisnih imenih v bilinah, razdelek pa zaključuje I. N. Rozanov z razmišljanjem **Od knjige do folklore**.

Poleg Azadovskega objavlja v tretjem poglavju še A. M. Astahova članek **Improvizacija v ruski folklori**. Tudi četrto poglavje je zastopano z dvema deloma. O nekaterih tipih ruskih novoletnih pesmi piše V. I. Čičerov, V. G. Bazanov pa o običajih in poeziji.

Peto poglavje je posvečeno zgradbi in obliki bilin in pravljic. **Zgradba bilin** je naslov dela A. P. Skaftimova, A. I. Nikiforov se poskuša z oblikoslovnostno študijo ljudske pripovedke, V. J. Propp pa se ukvarja s »funkcijo« pravljice. V tem poglavju se predstavi kot samostojni avtor še B. M. Sokolov.

Obliko v ruskem ljudskem slovstvu obravnava šesto poglavje s tremi avtorji: M. O. Gabel proučuje oblike dialoga v bilinah, P. D. Uhov raziskuje stalne obrazce kot način dokumentiranja bilin in stalne pridevke v bilinah.

Razmeroma skromno je zastopano sedmo poglavje o družbi in folklori, kjer bi največ pričakovali. Vendar tu ne gre za družbo v ekonomsko političnem smislu, ampak za okolje, v katerem živijo pravljичni junaki. Kljub vsemu pa to ne zmanjšuje aktualnosti teme. E. M. Meletinskij piše o pravičnem junaku pravljice; D. M. Balašov, ki se je po letu 1950 edini poglobljeno ukvarjal z baladami, za katere v ruski folkloristiki pred njim ni bilo pravega

zanimanja, predstavi balado o uboju oklevetane žene, znano po vsej Rusiji.

Zadnja tri dela v knjigi obravnavajo družbene spremembe, ki se zrcalijo tudi v folklori. Tu se nam še enkrat predstavi A. M. Astahova z **Realističnimi opisi v bilinah**. O položaju biline v povojnih letih piše E. V. Pomeranceva. Za folkloriste bo gotovo privlačna tudi študija K. V. Čistova **Folkloristika in današnji čas**, če je še ne poznajo, saj je študija izšla že leta 1962 v reviji Sovetskaja etnografija. Tudi za vse ostale študije v tej knjigi velja, da so ponatisi, zato se na koncu ne morem odreči pripombi, da je knjiga smiselna najbrž le kot značilen prerez ruskih raziskav v folklori, kot informacija v angleščini pa je lahko dobrodošla tujim znanstvenikom, drugače pa je ponatiskavanje starih študij, ki so tudi že metodološko zastarele, precej brez smisla. Vsekakor pa ne gre prezreti dodane bibliografije nekaterih važnejših del sovjetske folkloristike, ki bo dragocena za marsikaterega raziskovalca.

Marko TERSEGLAV

MAJA BOŠKOVIĆ — STULLI, USMENA KNJIŽEVNOST KAO UMJETNOST RIJEČI, Biblioteka izabranih eseja, Mladost, Zagreb 1975, 268 str.

Knjiga otmisnuta pod gornjim naslovom podijeljena je na tri dijela označena rimskim brojevima. U svakome od tih dijelova imade po nekoliko studija, odnosno članaka različite duljine, no najviše ih ima u drugome dijelu a najmanje u trećemu dijelu. Svi su ti radovi, kojih ima na broju šesnaest, uglavnom objavljeni u vremenskom razmaku od dvanaest godina, točnije rečeno od godine 1960. do godine 1972, osim jednoga, koji je tiskan 1955. Jedni su od tih radova nastali u povodu nekih znanstvenih skupova a drugi na pobudu same autorice, koja je sad ovom sad onom temom bila zaokupljena, pa ju je htjela obraditi, redovito za našu a ponekad i za stranu javnost.

U vrlo kratkom pogovoru na samome kraju čitave knjige autorica nam govori o povijesti tih radova.

Prije nego prijedem na sam prikaz nekih priloga u knjizi, htio bih istaknuti kako je autorica jedan od rijetkih proučavača usmene književnosti u Hrvata (kako u prošlosti, tako u sadašnjosti) koji se mogao posvetiti samo izučavanju te književnosti bez ikakvih drugih obaveza. Jer upravljajući neko vrijeme Institutom za narodnu umjetnost u Zagrebu, kao i uređujući s još nekima drugima, i savjesno i veoma uspješno, Institutov godišnjak, na čijim stranama i nižemo ove riječi, ona se od glavnog posla ipak nije bitno udaljavala. Da budem konkretniji: autorica nije morala taj svoj glavni posao dijeliti, na primjer, s pedagoškom djelatnošću na nekom fakultetu ili na nekoj srednjoj školi ili s kakvom drugom spisateljskom disciplinom kao što su to morali gotovo svi njezini predšasnici.

Istina, te neobično povoljne okolnosti pri radu ne bi same po sebi bile dovoljne za ovakvo njezino uspješno djelovanje da se tome djelovanju nisu pridružili i neki drugi momenti: autoričina sposobnost za jasno i slikovito oblikovanje onoga što nam hoće kazati, velika marljivost i savjesnost u svladavanju obilate literature u vezi s određenim predmetom (literature stvorene na našem i na nekoliko stranih jezika) te veoma dobro poznavanje terena na kojem domaća usmena književnost živi i u same naše dane.

No unatoč svim tim prednostima nije se lako inteligentnu i savjesnu pojedincu baviti izučavanjem usmene književnosti Hrvata i Srba, i to zbog velikog broja netočnosti koje su bile napisane o njoj kako od domaćih sinova, tako i od stranaca. Ovi posljednji pisali su tako dijelom i poradi toga što su slabo poznavali jezik u kojem je ona bila oblikovana, a dijelom što im je ostala nepoznata velika većina njezine ostale građe, i one objavljene i one neobjavljene, pa su utoliko lakše mogli pasti pod utjecaj domaćih informatora, koji su je također slabo poznavali u njezinoj ukupnosti. Jer kako bi se inače mogla protumačiti netočnost (kad bi samo bila ta jedina!) Nijemca Gerharda Gesemanna o epskoj usmenoj poeziji koja je skupljena u novije vrijeme na dalmatinskim otocima, i to

netočnost koja se nalazi u članku koji je donesen kao ogledno štivo u jednoj suvremenoj antologiji kritičke misli o narodnoj književnosti, pa tako i o njezinoj poeziji. Evo kako, uostalom, glasi ta netočnost: »Druge opet nekad čuvene epske zemlje, kao Slavonija, danas su potpuno zanemele ili su u posljednjim crtama tezauriranja, kao kraljevina Srbija, veliki delovi Makodonije i dalmatinska ostrva.« (vidi: Vladan Nedić, **Narodna književnost**, 2. izd., Beograd 1972, str. 128)

Te je pogrešne misli o epskoj usmenoj poeziji dalmatinskih otoka poznati njemački slavist iznio u svojoj knjizi **Srpskohrvatska književnost** (preveo Vladimir Vujić, Beograd 1934), a netom spomenuti članak samo je ulomak iz toga Gesemannova djela.

Pogrešnih sudova kakav je ovaj neto izneseni uglednoga njemačkog slavista prepuna je kritička znanost posvećena našoj usmenoj književnosti, bilo da su ih izrekli stranci, bilo domaći ljudi (no to već is'akoh).

A kritička znanost o hrvatskoj pisanoj književnosti (ovo je dakako figurativno izražavanje, jer mogao bih reći jednostavnije: predstavnici te kritičke znanosti), mada sama nije operirala s ne znam kako velikim brojem djela da bi uslijed toga bila u neprilici glede vremena, rijetko se kad pojavljivala u usmenoj da pomogne razbistravanju jako zamućenih stanja koja su se bila u njoj nagomilala. No možda to nije činila i zbog toga što je i na vlastitu području pokazala da nije dovoljno snažna da neke stvari shvati onako umjetničkih kvaliteta znatnog broja kako je trebalo da ih shvati (drugo nerazumijevanje umjetničkih kvaliteta znatnog broja djela stare hrvatske književnosti, a navlastito one u Dubrovniku i ostaloj Dalmaciji).

Pa i Maja Bošković-Stulli, koja je svakako onakav inteligentan i savjestan izučavač usmene naše književnosti o kojem smo malo prije govorili, ali koji očito nije izgubio volju da se njome i dalje bavi i pored svih nevolja, nailazi već u prvom prilogu knjige o kojoj je ovdje riječ na više netočnosti u vezi s kritičkom mišlju o našoj usmenoj poeziji, i to kad piše o baladi **Marko Kraljević i brat mu Andrijaš**, koju je zabilježio (štaviše s notama) Petar Hektorović na otoku Hvaru u prvoj polovici XVI. stoljeća i objavio

u svome djelu idiličnog karaktera **Ribanje i ribarsko prigovaranje** (Venecija 1556).

Jedan od pogrešnih sudova u vezi s tom baladom rijetke umjetničke snage, u Hektorovićevoj zapisi, kojom se zanosi i M. Bošković-Stulli i nastoji je što bolje i drugima objasniti, odnosi se djelomično na pripadništvo te balade, a djelomično na njezinu autentičnost. Premda je zapisana na otoku Hvaru s još tri usmene pjesme, dugo se sumnjalo i da je prava narodna i da pripada sredini u kojoj je zabilježena.

Što se tiče drugog dijela netom iznesena pogrešna suda, što se odnosi na pripadništvo te balade, evo kako ga M. Bošković-Stulli valjano otklanja: »Bez obzira na svoje prvotne izvore, balada o Marku i Andrijašu obrela se u ustima pjevača i ušima slušalaca kojima je hajdučija bila tuđa i daleka. U toj relativno spokojnijoj dalmatinskoj otočkoj sredini (koja je i sama imala svoju tešku krvavu kroniku, ali znatno drukčiju od kopnenih hajdukovanja), u sredini prastare urbanizirane mediteranske kulture na jadranskim morskim obalama, koja nije samo utjecala na više patricijske slojeve nego je u velikoj mjeri dala svoj pečat i širokim slojevima naroda, u toj je sredini pjesma o braći što se zavadiše zbog plijena dobila svoj osebujan oblik, ili drugim riječima, ona pjesma koju nam je Hektorović u svome spjevju sačuvao stvarno je nastala u toj dalmatinskoj sredini. Mogući izvori s kopnenog zaleđa čine prethistoriju te pjesme, kojih važnost nimalo ne potcjenjujemo, ali oni ne pripadaju samoj pjesmi.« (vidi str. 11)

Sve bih to otprilike kazao i ja, osim da je ta balada ikada pripadala hajdučkim pjesmama. Uopće kad se piše o toj baladi nakon upozorenja dra Milovana Gavazzija na njezine tri prave varijante nađene među gradišćanskim Hrvatima, hajdučki karakter te balade u prošlosti postaje još teže prihvatljiv; tim prije što se i kraljevići pa i ostali vitezovi višeg ili nižeg roda (a u baladi se dva brata i izravno nazivaju vitezovima, vidi str. 10. i 11, pošto je utvrđen njihov pravi identitet) mogu isto tako poslije većeg boja ili manjeg okršaja (jer mi iz Hektorovićeve zapisa o Marku i bratu Andrijašu ne znamo što je stvarno prethodilo njihovo-

voj krvavoj svadi, ali to pjesmi ne umanjuje vrijednost nego je, naprotiv, podiže, na to je s pravom upozorila i autorica) teško posvaditi zbog plijena, bio taj plijen gizdavi konj ili neko mlado žensko čeljade. A to što su braća prije u slozi dijelela osvojeni plijen (koji se, uostalom, mogao sastojati i od bogato ukrašenih štitova, laganih a čvrstih kopalja (te oštih kraćih bodēja svladanih protivnika) ne mora nikako značiti da su i hajdukovala, to jest da su, na primjer, iznenada »čistila« nastambe imućnih ljudi ili otimala iznebuha dragocjeni teret slabo zaštićenim trgovcima, koji su ga prenosili ili natovarena na konjima ili smještena u kola s volovskom zapregom, kroz opasne veoma usamljene predjelic. Pogotovo kad se u hvarskoj baladi gusari spominju kao protivnici mladih bojovnika, i to još uz oznaku »kleti«.

No ta zanjerka ne može nikako umanjiti vrijednost autoričine studije u cjelini, napisane i veoma savjesno i veoma pročišćeno, nego samo upozoriti na neke pojedinačnosti u toj studiji s kojima se ja ne bih mogao nikako složiti. A pogotovo ako već svemu iznesenom pridodamo i birani govori obojice braće i njihovo plemenito držanje u toku čitave pjesme, osim, dakako, za samog ubojstva, to jest nekontroliranog ispada razlučena pa u tome času na svoj način i neodgovorna Marka.

I u drugoj jednako dobro napisanoj studiji **Popevka od Svilojevića** autorica se susreće s više pogrešnih sudova, od kojih je svakako najzanimljiviji onaj koji se odnosi na to da netom spomenuta »popevka« nije djelo hrvatske usmene poezije, nego samog Petra Zrinskoga, u čijoj je rukopisnoj ostavštini i nadena mnogo vremena nakon njegove tragične smrti u Wiener Neustadtu godine 1671.

Isto je tako uspjelo i autoričino nastojanje da uvjeri svoje čitaoce kako jezik kojim je spjevana **Popevka od Svilojevića** pripada jeziku hrvatskog usmenog pjesništva i da tu pjesmu, izgleda sa sjeverozapadnog hrvatskog kopna, s obzirom na neke njezine karakteristike pribroji ostalim našim usmenim pjesmama dugoga stiha nadenima u Dalmaciji i da joj odredi glede umjetničke snage jedno od prvih mjesta među takvim pjesmama. Nego, čudim se kako je autorica pišući općenito o bugaršticama, zaboravila na neko-

liko fragmenata takvih umotvora zapisanih na području Kvarnerskog zaljeva (vidi Štefanićevu zbirku **Narodne pjesme otoka Krka**, Zagreb 1944: **Pisma XII**, str. 43. i **Pisma XIV**, str. 4).

Posebno je uspjela u studiji o kojoj je riječ i autoričina protančana analiza više puta spominjane pjesme o Svilojeviću (str. 44—47), koja završava riječima: »A okolnost što se sadržaj Pevke tako neobično poslije prepleo sa sudbinom Zrinskoga, pripada među one čudne igre života koje nam dopuštaju da svojim asocijacijama i dalje dopjevavamo ispjevanu pjesmu.«

U trećemu prilogu, to jest u članku **Umirući junak oprašta se od družine**, koji je također veoma dobro pisan, s velikim brojem finih pojedinosti, sad u vezi s ovom, a sad u vezi s onom inačicom, ne čini mi se samo dovoljno uvjerljivo slovačko-češko podrijetlo te pjesme, kao ni to da je ta pjesma u stanije vnijeme bila hajdučka pa tek u novije doba postala vojnička.

Autorici je naročito prirastao srcu lik čobanina koji je tako jak i moćan da prkosi i samome caru. Na nekoliko pjesama gdje je takav čobanin glavno lice autorica se zadržala s posebnom pažnjom, i tako je nastao njezin četvrti prilog u knjizi, **Pjesma o silnom čobaninu**. U jednoj se pjesmi takav čobanin zove Vid, u drugoj Jovo, u trećoj Vuk, u četvrtoj Ilija, potvrđujući time kako zapravo gotovo nijedan sadržaj hrvatske usmene poezije ne pripada zauvijek samo jednom junaku, ma kako se on zvao, nego znatnom broju njih. Otuda nepostojanost karaktera na primjer u Marka Kraljevića ili Ive Senjanina kad nastupaju u više pjesama različita sadržaja i u raznim ulogama. Njihovi sad plemeniti a sad zli postupci iznenadivali su starije proučavače i popularizatore hrvatske i srpske usmene poezije, koji to nisu imali na umu.

Čudi me samo da se autorica, pišući zanosno o ponosnom, odvažnom, neustrašivom čobaninu koji u jednoj pjesmi:

kuda javi, tuda i projavi
niži pazi žita ni livade,

nije sjetila, doduše ne kao varijanata ali kao veoma srodnih umotvora, pjesama o prkosnoj i odvažnoj pastirici (većinom Mari, odnosno sv. Margariti), koja na primjer u jednoj hvarskoj pjesmi (vidi moju zbirku **Narodne pjesme**

otoka Hvara, Split 1976, pj. br. 151, str. 605—606. popis mnogih njezinih varijanata) na kraju čitava umotvora ovako obračunava s carem, nakon što je na viteškom borilištu svladala povezanih očiju, s tupom sabljeticom u ruci, a jašući na ostarjelu, onemoćalu konju lijep broj carevih vojnika: vojnika:

Nato se je Mare naljutila,
u vrata je nogom udarila,
devetora vrata polomila,
unutra je cara uhvatila
pa ga veže konju za repove,
s njim obara drvlje i kamenje.

I u jako dobro pisanoj studiji **Postojanost epskog modela u dvije pjesme iz dubrovačke okolice**, u kojoj ima mnogo dragocjenih podataka i točnih zapažanja, što ih je autorica ojačala ne samo svojom velikom načitanošću u vezi s proučavanjem usmene književnosti općenito nego i svojim vrlo dobrim poznavanjem terena (što je tolikim teoretičarima proučavačima u prošlosti tako nedostajalo, a znatnom broju njih nedostaje i danas), susreo sam se s nečim što me prisiljava da o tome napišem nekoliko riječi. Naime, radi se o improvizaciji pojedinih kazivača, odnosno kazivačica, ili pobliže rečeno o epskom ili poluepskom umotvoru kad izlazi iz usta onoga koji ga pred manjim ili većim brojem ljudi recitira potaknut nekim istinitim događajem koji ga je snažno potresao ili bar dosta uzbudio, ali ga recitira mimo bilo kojega dotada poznatoga modela. Zatečen ovim mislima, a u vezi s pisanjem M. Bošković-Stulli o improvizaciji u njezinoj studiji koja je u ovaj čas preda mnom, ja se sjetih jednog događaja koji ne mogu nikako zaboraviti.

Zamoren praćenjem tolikih priredaba za vrijeme jedne od uobičajenih smotara folkloru u Zagrebu, nađoh se negdje oko deset sati navečer u dvorištu nekadašnjeg asusovačkog samostana u Gornjem gradu. U tome dvorištu je u taj čas pjevao uz gusle neki postariji čovjek (sad se više ne sjećam iz kojega kraja) jednu dugačku epsku pjesmu u kojoj je iznosio pobjedu omanje skupine ratnika nad jednim mnogim većim brojem neprijatelja. Sadržaj se te pjesme nije držao nijednog modela, pa je zbog toga pjevač (očito improvizator) glavinjao s njime u prostoru zbivanja monofono, šturo i u krajnjoj mjeri nezanimljivo. I tada

pomislih kako je zapravo sva naša usmena poezija, i epska i lirsko-epska i epsko-lirska, kad napusti svoje poznate modele u izrazu neekonomična a u pričanju onoga što se zbilo nebitna, razlivena. I prvi put tom zgodom posumnjah u istinitost tvrđnje Vuka Stefanovića Karadžića da onome pjevaču koji zna otpjevati znatan broj usmenih pjesama koje je od drugih naučio nije teško ispjevati vlastitu novu. Istina, možda mu i nije teško ispjevati vlastitu novu, ali mu je teško ispjevati uspjelu novu pjesmu. Jer napuštajući jedan od poznatih modela, takav se pjevač nenadano nađe na dotada neobrađenu području, pa se mora sam sa svojim sadržajem hvatati u koštac, bez pomoći prethodnika, osim u tako važnim gotovim formulacijama, koje su u svakoj pjesmi više-manje iste i kojima se on može u toj svojoj novoj, samo mehanički okoristiti. Eto razloga tolikom broju monotonih pjesama improvizacija pa i pjesama kronika otpjevanih uz gusle (a i bez njih) u našoj narodnoj poeziji. Iz svega toga slijedi da izvan poznatih modela ta poezija gubi svoju umjetničku snagu, odnosno još bolje kazano, za onoga koji je sluša ili čita (bude li poslije povjerenja papir) postaje neprihvatljiva, dosadna stihovana tvorevina. Možda bi iz ovoga što sam nekom napisao mogle nastati mnogo dalekosežnije posljedice za tu poeziju nego se u prvi mah čini. Pogotovo kad znamo da su joj ti modeli krojeni u velikoj većini slučajeva prema motivima koji dolazahu sa stranih područja.

I pored naročito zanimljivih dosad spominjanih radova, redom iz prvoga dijela knjige, moram ipak kazati da mi izgleda još bolji njezin drugi dio, to jest dio koji je sav posvećen usmenoj prozi, kao što je onaj pred njim bio posvećen usmenoj poeziji. U tome drugome dijelu osobito pažnju privlače dva priloga, i to onaj kojemu je naslov **O shvaćanju Vukovih pripovijedaka kao uzorka narodne pripovijetke** i onaj kojemu je naslov **O rečenici usmenog pripovjedača**. I prvi i drugi priloga mogu se smatrati bez ikakva pretjerivanja uzornim radovima na području hrvatske kritičke misli o narodnim pripovijetkama u Hrvata i Srba. Ovom zgodom ne mogu a da ne citiram, bez obzira na ograničeni prostor svakog prikaza pa tako i ovoga moga,

nekoliko misli iz prvoga priloga u kojem autorica govori o Vukovu obrađivanju narodnih pripovijedaka: »Jedna od važnih razlika među braćom Grimm i Vukom Karadžićem u načinu obrađivanja pripovijedaka bila je u tome što je Vuk pristupio pripovijetkama opterećen jednom velikom obavezom, okosnicom svoga cjelokupnog djelovanja: bila je to težnja da se stvori moderni srpski književni jezik. Braća Grimm nisu imala takvih obaveza.« (vidi str. 146)

Kad autorica u drugom prilogu, onome kojem je naslov **O rečenici usmenog pripovjedača**, piše (vidi str. 157—158) da se nizanjem veznika **pa** i i u usmenim parataktičkim rečenicama ostvaruje kadikad i podignuti ton koji podsjeća na biblijske rečenice, onda je moram upozoriti da je taj podignuti ton djelo Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića, najpopularnijih prevodilaca toga znamenitog djela, kao i nekih njihovih sljedbenika na tom poslu, ali da on izvornom tekstu same Biblije ne pripada, kao što je pokazao i njezin najnoviji prijevod u nas, koji je dosada doživio četiri izdanja (pogledaj prvo izdanje pod naslovom **Biblija, stari i novi zavjet**, »Stvarnost«, Zagreb 1968). Naime, Vuk St. Karadžić i Đuro Daničić prevodili su Bibliju kao da je ona sva djelo jednoga pisca a ne više njih i veoma često drugačijeg temperamenta i drugačijeg stila. Oni nisu bili zamijetili prevodeći je s njemačkoga da u izvorniku postoji velika razlika na primjer između tjeskobno stvorene knjige o Jobu i lepršavo prozračno oblikovnog idiličnog kratkog romana o Tobiji. A da o Davidovim psalmima i ne govorimo.

Jako su zanimljive u ovome dijelu knjige M. Bošković-Stulli i dvije studije teoretske prirode a naslov im je **Narodna predaja — volksage — kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze i Regionalne i nacionalne razlike među narodnim pripovijetkama**.

Tri rada kojima završava čitava knjiga: **Priče iz davnine i usmena književnost**, **Povratak šegrtu Hlapiću** i **O starome vojniku kome nema mjesta ni u raju ni u paklu**, osim što su opskrbljeni svim potrebnim znanstvenim podacima kao što su bili i svi ostali prilozii, pokazuju i neka intimna autoričina raspoloženja puna prisnoga lirizma.

Olinko DELORKO